Průvodce
Malostranským hřbitovem
ve fotografiích

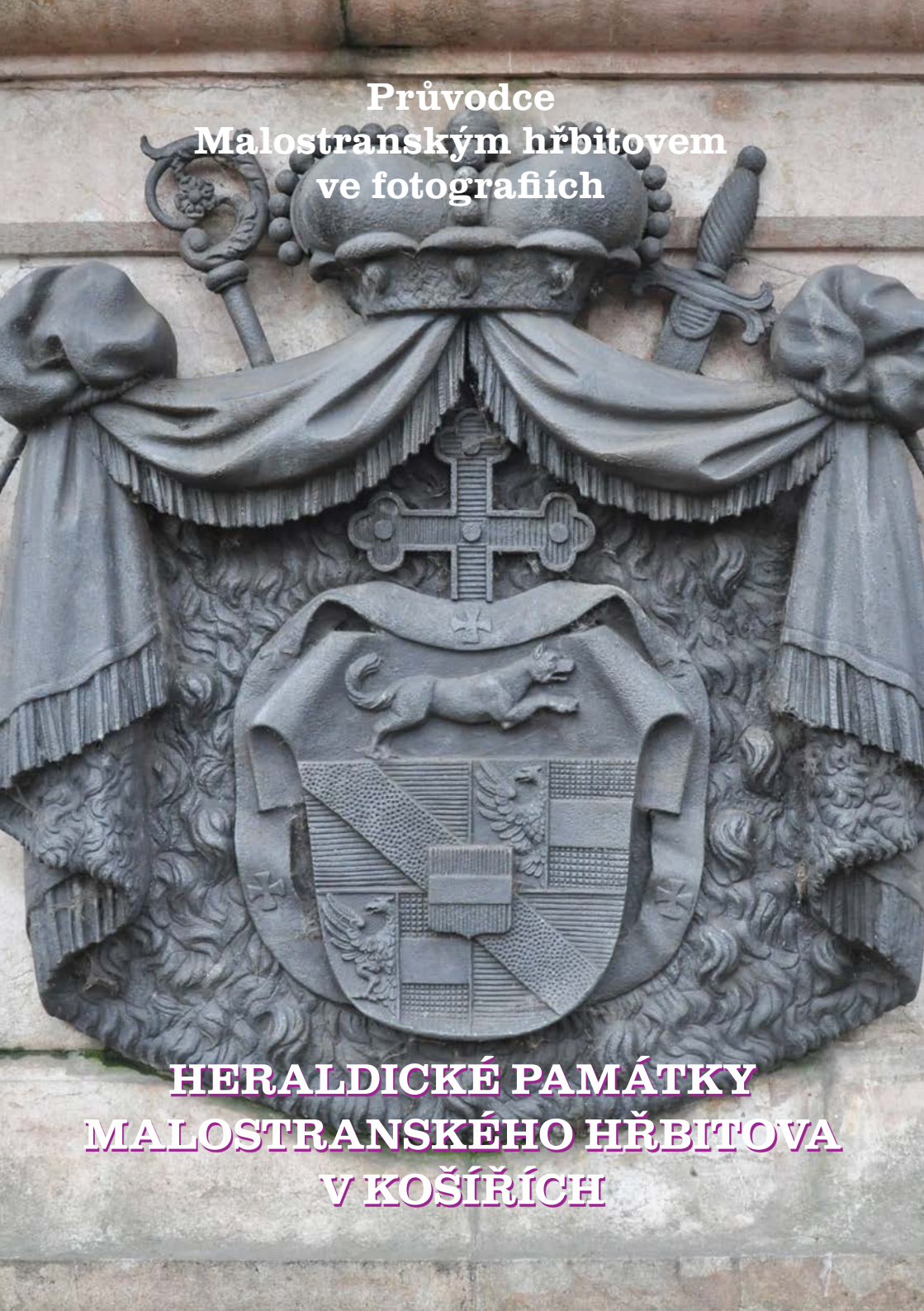

HERALDICKÉ PAMÁTKY MALOSTRANSKÉHO HŘBITOVA V KOŠÍŘÍCH

Věnováno panu Vladimíru Pouzarovi, jemuž Sdružení vděčí za mnohé.

Sdružení pro záchranu Malostranského hřbitova děkuje Úřadu MČ Prahy 5 za přidělený grant, bez kterého by publikace nevznikla, současně také Správě Pražských hřbitovů, jmenovitě panu Martinu Červenému a paní Sylvě Dvořákové. Hlavní poděkování však patří naší nejbližší spolupracovnici, paní Gabriele Kalinové.

Jana Trojanová, předsedkyně o. s.

V roce 2012 přistoupilo Sdružení pro záchranu Malostranského hřbitova k reedici staršího a velice podnětného textu Mojmíra Chromého a Františka Kučery, vydaného jako zvláštní příloha Zpravodaje Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG v roce 1982. Původní text autorů byl přepsán a doplněn o novou fotografickou dokumentaci a ediční poznámku na straně 25.

Heraldické památky Malostranského hřbitova v Košířích
Vydavatel: Občanské sdružení pro záchranu Malostranského hřbitova
Druhé vydání (revidované), 2012

Texty: Mojmír Chromý, František Kučera
Fotografie: Adam Hnojil, Gabriela Kalinová, Vladimír Pouzar
K vydání připravil: Adam Hnojil

Na obálce použita fotografie hodnostního znaku Leopolda Leonarda hr. Thun–Hohensteina

Tato publikace, ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vlastníků autorských práv.

Publikace vychází s finanční podporou městské části Prahy 5.

Neprodejné.

Heraldické památky Malostranského hřbitova v Košířích

Mojmír Chromý, František Kučera

Velmi významným zdrojem heraldických poznatků pramenné povahy je studium náhrobních neboli funerálních objektů. V nejširším pojetí jde o náhrobky, náhrobní kameny neboli náhrobníky, epitafy a novodobé hřbitovní pomníky, které u rodin oprávněných užívat znak pravidelně nesly jeho zpodobení pojednané plasticky, případně i s polychromií.

Pro období od středověku až do druhé poloviny XVIII. století bylo pohřbívání vázáno na kostely a hřbitovy v jejich bezprostředním okolí. Umístění pohřebišť uvnitř hustě obydleného obvodu městských hradeb a na velice stísněném prostoru si vynucovalo časté překopávání hrobů a bylo přirozeně značně nehygienické. Pouze v době morových ran se zpravidla města uchylovala k pochovávání obětí epidemie na zvláště k tomu účelu vyhražená místa mimo městské opevnění. Tak došlo také k založení pražských morových pohřebišť na Olšanech[1] a v Košířích[2]. Jakmile však nákaza odešla, vracelo se pohřbívání až do doby josefinské pokaždé zpět k farním kostelům.

Označování hrobů v tomto starším období vyjadřovalo zřetelně stavovskou hierarchii feudální společnosti. Užití honosných náhrobků uvnitř chrámů bylo vyhraženo panovníkům, jejich rodinám, předním velmožům a hodnostářům a nejvyššímu duchovenstvu. Středně zámožná a drobná šlechta, patriciové, vyšší úředníci a ostatní osoby duchovní užívali více či méně nákladných náhrobníků neboli náhrobních kamenů, mezi něž je možno řadit také epitafy, pokud tyto nebyly pouhou pamětní deskou. Tento typ funerálních objektů býval umístěn jak uvnitř, tak vně kostelů. Ostatní obyvatelstvo označovalo své hroby rozložené okolo kostelů prostými dřevěnými kříži, jež se pochopitelně nedochovaly.

Po věky udržovanou praxi shledalo osvícené XVIII. století jako odporující moderním zásadám hygieny. Snad posledním argumentem pro vyhoštění hřbitovů za pražské hradby byla epidemická vlna chřipkového moru v letech 1771–72, tedy nepříliš dlouho před rokem 1787, kdy císař Josef II. vydal edikt zakazující definitivně pohřbívání na hřbitovy uvnitř pražských měst.

Uvedený letopočet je tak možno označit za datum založení pražských hřbitovů na Olšanech pro obyvatele Starého a Nového města, v Košířích pro Malou Stranu a Hradčany, jakož i vojenských hřbitovů v Karlíně a na Hradčanech pod Mariánskými hradbami. Jak již bylo výše uvedeno, v pří-

padě Košíř a Olšan šlo vlastně o přeměnu bývalých příležitostných morových pohřebišť na hřbitovy pravidelné – dnešního typu.

Doba jejich vzniku předurčila také uspořádání, podobu a ráz těchto hřbitovů, jakož i výtvarné pojednání pomníků. Pro klasicismus, empire, romantické slohy i eklekticismus druhé poloviny XIX. století byl na rozdíl proti všem stylům předchozím společným jmenovatelem rozvoj přírodně–krajinářského pojetí v zahradní architektuře a tato skutečnost poznamenala hřbitovy hojným uplatněním volně rostoucí netvarované zeleně. Pravda, vedení cest, kupř. na Olšanských hřbitovech, vytváří geometrickou síť, což není právě prvek přírodně krajinářský, ovšem to bylo diktováno více účelností než slohovým záměrem.

Konec XVIII. a počátek XIX. století byl poznamenán nejen racionálností a césarskou pompésností, nýbrž i do sebe uzavřeným smutkem a sentimentalitou. Tyto rysy pak formovaly ještě nadloubá desítiletí kupředu funerální plastiku, jež doznala v empiru mimořádný rozmach a z postupného rozmělňování tohoto slohu žila až donedávna.

Ještě jeden rys provázející nový způsob pochovávání třeba připomenout: je jím zřetelná demokratisace v umístění a podobě hrobů rodin a osob urozených a neurozených. Mnohde vidíme, jak honosnými pomníky opatřovalo své hroby zámožné měšťanstvo, a naopak, jak prosté jsou některé pomníky šlechtické. Souviselo to pochopitelně s majetkovým vzestupem buržoasie a její snahou po representaci; jakož i s okolností, že valná většina šlechty žijící trvale ve městech byla odkázána na důstojnické gáže či úřednické platy. Dokonce některé hroby šlechticů, ani nevyužívají práva na erb, to je ovšem více výjimkou nežli pravidlem. Převažují šlechtické pomníky s uplatněním heraldiky – a to je právě hlavním předmětem našeho zájmu. Než však přikročíme k jeho naplnění, je třeba po obecném úvodu ještě doplnit některé údaje z historie Malostranského hřbitova v Košířích[3].

Prvé zmínky o pohřbívání v těchto místech pocházejí z období morové epidemie roku 1680, kdy představení Vlašského špitálu zakoupili od malostranských dominikánů vinici na úpatí kopce Věnečku a zřídili zde morovou nemocnici a pohřebiště. Službu u nemocných tu tehdy vykonávali jesuité, kteří však nákazou všichni pomřeli. Když epidemie ustala, bylo pohřebiště opuštěno, nová morová rána v letech 1713–14 však způsobila jeho opětné využívání. V této době se kromě hromadných hrobů započalo i s pochováváním do hrobů jednotlivých.

V době vydání josefinského ediktu o povinném pohřbívání mimo město musel být původní hřbitov rozšířen, o čemž vypovídá deska zasazená do

ostění jižního průchodu z části staré do části nové. Již v barokní periodě občasného pohřebiště vznikl v prostoru kostel, který byl před rokem 1837 na původním půdorysu přestavěn, hmotově však zachovává pozdně barokní cítění. Nad prostým obdélníkovým jednolodím s půlkruhovými okny je rozložena valená klenba, západní průčelí je členěno plochými pilastry, nad nimiž se vypíná jednoduchá čtyřboká věž. Původně byl kostel zasvěcen sv. Rochu jako protimorovému patronu, později přezván na kostel sv. Trojice.

V roce 1876 musel být hřbitov opětně rozšířen, avšak již roku 1884 bylo v Košířích zastaveno pohřbívání a za 3 roky nato byl hřbitov definitivně zrušen. Následovalo období prudkého stavebního rozmachu, jemuž padlo za oběť mnoho význačných památek ve vnitřní Praze i na předměstích. Toto nebezpečí hrozilo i Malostranskému hřbitovu a roku 1910 byl vypracován dokonce plán regulace, který počítal se zastavěním jeho parcely. Naštěstí se ozvaly hlasy protestů českých kulturních pracovníků, mezi nimi jmenujeme alespoň spisovatele Jakuba Arbese a historika Josefa Emlera, jež přiměly nejprve arcibiskupskou konsistoř, později také smíchovskou a košířskou městskou radu k zachování památného pohřebiště. Bylo přeměněno na veřejný sad, který je oasou relativního klidu poblíž rušné Plzeňské třídy. Přiznání památkového charakteru zamezilo sice nejhoršímu, nicméně samo o sobě nezabránilo postupnému nahlodávání zubem času ani devastaci lidskou rukou, Na tyto jevy bylo upozorňováno již po desítky let, současný stav je však stále neuspokojivý, zejména právě u památek heraldických. K obecně rozšířenému vandalismu přistupuje u erbů, jejichž technické provedení to připouští, snobské rozkrádání pro účely pochybné representace, která nemá se skutečným zájmem o heraldiku nic společného.

Kulturně historický význam hřbitova zdaleka nespočívá pouze v pietní úctě k památce pochovaných, mezi nimiž uveďme namátkou obrozeneckého básníka Karla Jaromíra Erbena (později přenesen na Vyšehradský hřbitov), spisovatele Gustava Pflegera–Moravského, spolutvůrce přírodovědeckého názvosloví Karla Bořivoje Presla, příslušníky vysokého kléru, řeholníky, členy mnoha šlechtických rodin včetně francouzských porevolučních emigrantů, jakož i starousedlé měšťanské rody. Hřbitov je pamětihodný také jako tichá připomínka malostranského života v XIX. století a jako doklad pohřebního kultu a funerálního umění své doby. Z nejzvučnějších jmen tvůrců pomníků jmenujme empirové sochaře Václava Prachnera, Josefa Malínského a Františka Xavera Lederera, z období nazarénského akademismu bratry Maxe, konečně pak nejvíc pomníků bylo vytvořeno v dílně tří generací Platzerů, kteří byli potomky slavného pozdně barokního sochaře Ignáce Platzera.

Umělecko-historický rozbor náhrobních objektů však není předmětem tohoto pojednání, věnovala se mu kromě starších prací studie Dr. Jarmily Blažkové s názvem „Malostranský hřbitov v Košířích“, jež vyšla v edici „Poklady národního umění“ roku 1940. Z naprosto jiného hlediska se hřbitovem zabývá stejnojmenná práce Bedřicha Kšáry, která vyšla na pokračování v „Časopisu Rodopisné společnosti“ roku 1939[4] a je vlastně podrobným soupisem pochovaných. Tato studie zpracovaná rodopiscem je zajímavá také z hlediska heraldického, jelikož jednak přináší také informace o výskytu znaků a jejich stručné blasony, jednak je důležitým pramenem pro srovnání, jak dalece postoupila devastace hrobů s erby za posledních 40 let.

Komparace Kšárova soupisu a dnešní skutečnosti je víc než žalostná, namísto 38 hrobů s erby nacházíme jich tu dnes jen 23. Znamená to – vyjádřeno studenou mluvou procent – proti výchozímu stavu úbytek o 40 % za 40 let! Mezi zmizelými uvádíme ku př. ze známých rodin erb rodu Puteani **(2)**, i když jejich hrob bez odloupnutého znaku ještě existuje, zatímco po hrobech staročeských rodů Tunklů z Brníčka **(1)** *(viz ediční poznámka na str. 25)* nebo Daczických z Heslova již není ani památka.

1

2

Při sestavování této práce měli jsme na mysli zachycení skutečného stavu na počátku 80. let našeho století a současně výzvu – patrně neúčinnou jako všechny předešlé – k ochraně významného souboru uměleckých, kulturně historických a heraldicko-rodopisných památek uvnitř hlavního města naší země.

Heraldické zpracování uceleného souboru znaků přineslo s sebou nemalé potíže nejen u méně význačných rodů, nýbrž i v rodinách velice známých. U těchto jde o mnohdy komplikované zařazení pochovaných do genealogického kontextu, u oněch je často velmi obtížné určení tinktur znaků pro nedostatek srovnávacího materiálu. Prosíme proto o shovívavost při posuzování výsledků našeho snažení, které si pochopitelně nečiní nároky na definitivní a vyčerpávající závěry.

Určité rozpaky jsme měli při volbě seřazeni jednotlivých hrobů a znaků k jejich postupnému popisu. Jaké kriterium zvolit? Rozmístění hrobů nám připadalo příliš náhodné a bez hlubší spojitosti. Ani členěni podle rodů na hraběcí, baronské, rytířské apod. se nezdálo dosti objektivní. Z toho důvodu jsme dali přednost seřazení časovému – podle data prvního po chovaného v určitém hrobě, domnívajíce se, že z tohoto pořádku lze vy těžit určitou hřivnu, dokládající slohový vývoj heraldiky v průběhu XIX. století.

Patrně nejstarším náhrobním kamenem je deska Jana hraběte z Wrtby a Janovic (3). Záměrně užíváme označení náhrobní kámen, jelikož nejde o pomník, jako téměř ve všech případech následujících, nýbrž o prostou desku zasazenou do dělící zdi mezi starší a novější částí hřbitova. Také zpodobení znaku hrabat Wrtbů svědčí o vzniku v pozdním XVIII. století – pod starohraběcí korunou spatřujeme barokně utvářenou kartuš s trojicí jeleního paroží, z niž jsou vytaženy ovšem již ryze klasicistní festony. Bohužel nápis

na desce je dosti poškozený a tím v určitých částech obtížně čitelný, takže zařazení pohřbeného hraběte, Jana není zcela jednoznačné. Jde pravděpodobně o jednoho ze synů Františka Arnošta hraběte z Wrtby, pána na Chotýšanech a Bílkovicích, a jeho manželky Barbory z Běšin[5]. Čteme-li správně věk pochovaného v době úmrtí, pak umřel ve 36 letech roku 1788, tedy pouhý rok po vydání ediktu o povinném pohřbívání mimo město.

4

Časově následuje hrob Teresie hraběnky z Kuenburgu **(4)**, která se narodila roku 1768 a zemřela 1805. Znak na pomníku vykazuje proti běžnému pojednání určitou anomálii, takže uvádíme blason[6]: čtvrcený štít, 1. pole červeně - stříbrně, 4. pole stříbrně - červeně polcena, v nich koule opačných barev. 2. pole černo-stříbrně, 3. pole stříbrno-černě dělena, v nich dveřní závěs opačných barev. Nad štítem hraběcí korunka s 9 viditelnými perlami, uvnitř vyložení koruny iniciály „TK“. Zrcadlové obrácení 1. a 4., jakož i 2. a 3. pole je výjimkou, obyčejně bývají dvojice polí totožné, jako je tomu např. na památkách v Mladé Vožici, Miličíně apod.

5

Hodnotnou ukázkou empirového pomníku je plastika na hrobě Sophie hraběnky Waldstein–Wartenbergové **(5)**, děkanky Teresiánského ústavu šlechtičen na Hradčanech, která zemřela roku 1818. Představenými ústavu bývaly arcivévodkyně z panujícího rodu, skutečné řízení však obstarávala děkanka, kromě ní ústav zahrnoval podděkanku, dvě asistentky a 26 kapitulárek, celkem tedy 30 šlechtičen[7]. Na hrobě hraběnky Waldstein–Wartenbergové spatřujeme postavu ženy v antikisujícím rouchu, která drží znak rodu, tj. složený znak Walddstein–Wartenbergů na knížecím plášti, který splývá z hraběcí korunky o 9 viditelných perlách. K rodovému původu Sophie hraběnky Waldstein-Wartenbergové dodáváme, že se narodila roku 1763 jako dcera Jana Nepomuckého Vincence hraběte Waldsteina a Sophie hraběnky ze Sternbergu[8]. Otec pochované z mnichovohradišťské větve rodu obdržel majestátem z roku 1758 právo připojit erb a jméno vymřelých pánů z Wartenbergu ke svému.

6

V časovém pořádku přísluší uvést nyní hrob rodiny von Bauer und Adelsbach **(6)**. Nobilitovaným byl roku 1793 lékař MUDr. Josef Jindřich Bauer, rodem z Würzburgu, který působil v Praze nejprve jako praktický lékař, později jako ředitel nemocnice a naposledy jako děkan lékařské fakulty a zemřel roku 1802[9]. Nápis na hrobě však dokládá, že je zde pohřben MUDr. Václav von Bauer und Adelsbach, malostranský fysicus a nositel několika významných řádů, včetně některých zahraničních, jeho manželka, syn, dcera a několik dalších příbuzných. Znak rodiny se popisuje takto: štít

polcen, vpravo ve zlatém polovina černého orla, která vyrůstá z dělící čáry, v levé modré polovici stojí na zeleném trávníku sedlák (jakožto mluvící znamení) v šedém kabátu, černých kalhotách po kolena, bílých punčochách a černých botech, na hlavě kulatý černý klobouk, ve zdvižené pravici drží srp, levici má opřenou v bok; přikryvadla černo-zlatá a modro-zlatá, klenot bývá uváděn jako otevřená orlí křídla, na zmíněné památce vpravo orlí křídlo, vlevo rostoucí had.

7

Následuje hrob rodiny svob. pánů z Bretfeldu a Kronenburgu **(7)**, která obdržela palatinátní šlechtictví roku 1641, rytířský stav roku 1695, říšský a bavorský stav svobodných pánů roku 1792, český inkolát 1795, český a rakouský baronský stav pak roku 1807[10]. Jiná literatura však uvádí rok nobilitace Bretfeldů odchylně[11]. Z rodiny je na Malostranském hřbitově pochován Antonín, narozený roku 1768 a zemřelý 1830, který byl strážcem koruny stavu rytířského, dále pak Josef, nar. 1798 a zemřelý roku 1834, patrně syn předešlého. Příslušníkem rodu byl také František Josef svob. pán z Bretfelldu–Kronenburgu, který byl jako právník státním kancelářským radou a pokladníkem řádu Hvězdného kříže ve Vídni, známý se však stal především jako sběratel knih, mincí, pečetí, medailí, obrazů, shromažďovatel sbírek archeologických, rodopisných i heraldických[12]. Znak na hřbitovním pomníku lze popsat takto: v červeném štítě zlaté kosmé břevno provázené dvěma stříbrnými kotvami. Nad štítem starší forma korunky svobodných pánů a tři přilbice spojené společnými přikryvadly (vpravo

červeno-stříbrná, vlevo modro-zlatá), která jsou po stranách vyvázána na způsob knížecího pláště. 1. klenot - kotva ze štítu mezi červenými buvolími rohy, 2. klenot - stříbrná hradební věž korunovaná královskou korunou, 3. klenot - tři pštrosí pera. Jako štítonoši dva stříbrní jednorožci, pod štítem nečitelná devisa (má být „Dant pietas et probitas decus“)[13].

8

Další hrob s heraldickým motivem náleží Benediktu Janu Nepomuckému Pfeifferovi **(8)**, narozenému roku 1783 a zemřelému 1834. Jmenovaný byl (od roku 1816) opatem premonstrátského kláštera na Strahově, podporovatelem věd a umění a stoupencem Bernarda Bolzana[14]. Znaková aliance spojuje štít strahovského opatství se znakem osobním. Pravý štít opatský je čtvrcen s korunovaným středním štítkem, v němž je český lev. V 1. a 4. poli spatřujeme břevno, na němž v prvém poli dvě lilie, ve 4. poli tři růže[15]. 2.

a 3. pole modré se zlatými zkříženými klíči. Na levém štítě jako osobní znak kosmé břevno, na něm kráčející lev. Nad dvojící oválných štítů královská koruna, z níž vyrůstá postava sv. Norberta, vpravo infule, vlevo berla, vše převýšeno opatským kloboukem se šňůrami a třemi třapci po každé straně.

9

10

Znak pochovaného nalézáme rovněž na hrobě Františka Marschalla von Bieberstein **(9)**, c. k. generálmajora a majitele 2. dělostřeleckého pluku, narozeného 1760 a zemřelého 1835. Ve stejném hrobě je pochována také generálova manželka Karolina a adoptivní dcera Josefina. Marschall byl potomkem staré říšské šlechty, jeho znak však nesouhlasí s popisem v literatuře, kde je připisován rodině Marschalek von Bachtenbrock[16]. Popsat jej lze takto: Ze spodního okraje stříbrného štítu vyrůstají tři modré hroty, přikryvadla modro-stříbrná, v klenotu modro-stříbrně astříbrno-modře dělené buvolí rohy, z modrých částí rohů šlehá po třech zlatých plamenech, do stříbrných částí zasazeny trojice pavích per, mezi rohy se vznáší 8hrotá hvězda. Pomník Františka Marschalla von Bieberstein pochází z dílny Platzerovy, nad podstavcem se znakem je umístěna antikisující váza s ovinutým hadem a převislá draperie, kolem jsou bohatě rozloženy válečné trofeje.

Další hrob je zdoben aliancí znaků rodin Margeliků a Ottů z Ottlilienfeldu **(10)**. Pochována je zde Anna šl. z Margeliků, roz. z Ottlilienfeldu, zemřelá roku 1846, její manžel Karel, c. k. skutečný guberniální rada a podkomoří zemský spojených královských svobodných a věnných měst, který byl povýšen po smrti své manželky do stavu svobodných pánů a zemřel roku 1867, dále pak syn jmenovaných manželů, Karel svob. pán Margelik, zesnulý roku 1883 jako poslední svého rodu. Mladší posledně jmenovaný Margelik nabyl právnického vzdělání a vstoupil do státní služby, kde dosáhl úřadu

c. k. místodržitelského sekretáře, známý se však stal jako německý básník a překladatel české poesie do němčiny[17]. Alianční dvojice štítů je umístěna pod společnou korunkou svobodných pánů. Pravý štít rodiny Margeliků je modrý s trojicí stříbrných pštrosích per[18], levý štít Ottů z Ottlienfeldu je čtvrcen, 1. a 4. pole stříbrné se 6 červenými srdci v postavení 1-2-1-2. 2. a 3. pole modré se čtyřmi stříbrnými růžemi v postavení 2-2. Mezi růžemi by měla být přirozená lilie se dvěma listy[19], která však na této památce chybí. Jako určitou zvláštnost u erbu Margeliků uvádíme, že žádné dostupné vyobrazení není s klenotem a ani literatura klenot nikde neuvádí.

11

12

V hrobě svobodných pánů von Godart **(11)** jsou pochováni Viktor, c. k. hejtman ve výslužbě, zemřelý roku 1847, a August, c. k. plukovník a místní zemský velitel v Praze, zemřelý roku 1849. Jelikož se nám z literatury nepodařilo zjistit přesnější blason znaku, uvádíme jeho popis bez tinktur: Na čtvrceném štítě v 1. a 4. poli vlevo obrácená labuť bez zobáku a nohou, ve 2. a 3. poli 5 vodorovně seřazených vzájemně se dotýkajících rout. Čtvrcení štítu je pravděpodobně provedeno křížem s pilovitým okrajem. Nad štítem starší forma korunky svobodných pánů a 3 přilbice s klenoty: Na střední je dvouhlavý orel, na pravé labuť ze štítu, na levé orlí křídlo s routami jako ve 2. a 3. poli štítu.

Na Malostranském hřbitově nacházíme kromě výše popsaného pomníku Sophie hrab. Waldstein-Wartenbergové ještě další ukázku znaku této rodiny, tentokrát v alianci se znakem původem štýrské starožitné rodiny Breunnerů. Tato rodina je připomínána již okolo roku 1200, stav svobodných pánů obdržela roku 1550, hraběcí titul roku 1693[20]. Na hřbitově je pochována Ernestina Zuzana hraběnka z Waldstein–Wartenbergu, rozená z Breunneru **(12)**, z rakouské hlavní linie rodu, zesnulá roku 1849. Jmenovaná byla druhou manželkou Arnošta Filipa Waldstein-Wartenberga z mnichovohradišťské větve rodu[21], který v prvém manželství měl Antonii Desfours, s níž měl 5 dětí, podruhé se oženil roku 1815, manželství s hra-

běnkou Breunnerovou však bylo bezdětné. Toto je asi důvodem, proč bylo velmi obtížné pochovanou Ernestinu zařadit do genealogie známé Waldsteinské rodiny, jelikož rodopisné almanachy ji většinou vůbec neuvádějí. Arnošt Filip hrabě Waldstein–Wartenberg byl bratrem již dříve zmíněné Sophie, děkanky Teresiánského ústavu šlechtičen. Alianční dvojice oválných štítů se na pomníku spatřuje pod společnou hraběcí korunkou s 9 viditelnými perlami. Erb Waldsteinů jako obecně známý nepopisujeme, erb Breunnerů je čtvrcen se středním štítkem stříbrným, v něm černý kůň ve skoku, 1. a 4. pole stříbrné se zlato–černě šachovaným kůlem, což je původní rodový znak, 2. a 3. pole zlaté s bobrem v přirozených barvách, tj. znak rodiny von Enas[22].

13

14

Další hrob s výskytem erbu náleží rodu francouzských porevolučních emigrantů – hrabat du Houx de Dombasle **(13)**. Prvou pochovanou v roce 1850 byla Alžběta roz. von Haub, dále pak její manžel, hrabě Karel du Houx de Dombasle, c. k. komoří a major ve výslužbě, kromě nich pak ještě příslušníci pravděpodobně spřízněné rodiny Zdeborských. V modrém štítě spatřujeme tři stříbrná kosmá břevna, provázená čtyřmi stříbrnými proužky, jež jsou seřazeny pošikem. Nad štítem je, hraběcí korunka, jako štítonoši gryfové s odvrácenými hlavami.

Povšimněme si nyní hrobu, v němž odpočívá Marie hraběnka d'Orowa–Liptowa–Komorowska **(14)**, zesnulá roku 1852 ve věku 39 let. Pocházela z rodiny svobodných pánů Hildprandtů z Ottenhausen, původem tyrolské, jíž byl starožitný znak polepšen roku 1530, říšské šlechtictví potvrzeno v Praze roku 1579 a český stav baronský udělen 1756[23]. Manžel pohřbené byl c. k. poručík Eduard hrabě Komorowski, který užíval polského erbu Korczak: V červeném štítě tři stříbrné vodorovné proužky, nedotýkající se okrajů, které se od horního ke spodnímu zužují[24]. Na černém štítě rodiny Hildprandtů spatřujeme stříbrného ozbrojeného muže s mečem v pravicí a štítem v levici. Tento štít bývá tvaru lví hlavy a upevněn zlatým pásem přes pravé rameno bojovníka. Na

popisovaném pomníku hraběnky Komorowské se nachází alianční dvojice obou rodových erbů na téměř obdélných štítech, položená na značně poškozený knížecí plášť. Před devastací prý plášť splýval z hraběcí korunky[25].

Ernestina svob. paní z Koenigsbrunnu **(15)** byla nejstarší dcerou Emanuela Leopolda, který byl c. k. katastrálním berním inspektorem v Čechách. Zemřela svobodná roku 1854 ve věku 21 let. Rod byl původem durynský, užíval jména Primsch. V době reformace odešli Primschové do Štýrska, kde zakoupili statek, podle nějž později obdrželi jméno Koenigsbrunn spolu s povýšením do rytířského stavu za zásluhy ve válkách proti Turkům roku 1695. Baronský stav rodina obdržela roku 1715. Štít svobodných pánů z Koenigsbrunnu je čtvrcen zlatě a stříbrně, v 1. a 4. poli zlatě korunovaný krahujec přirozené barvy, ve 2. a 3. poli po dvou červených břevnech pošikem[26]. Nad erbem na tzv. francouzském štítu baronská korunka.

V časovém pořadí následuje pomník Jana Antonína svob. pána Karga von Bebenburg **(16)**, c. k. místodržitelského rady, narozeného roku 1790 a zemřelého 1857. Pochovaný byl pátým dítětem Františka Karla svob. pána Karga a Anny roz. Hennvogel von Ebenburg, za manželku měl Kitty roz. Richardsonovou, která mu dala 4 děti. V erbu této rodiny spatřujeme stříbrný štít, v němž z červené zdi vyrůstají dvě červené věže s cimbuřím a okny, nad štítem korunka svobodných pánů. Jako štítonoši se uvádějí obvykle dva světlovlasí andělé v bílém šatě, na pomníku však chybí. Kargům byl erbovní list vystaven v Řezně roku 1594, šlechtou se stali 1615, říšský stav baronský obdrželi roku 1698[27].

17

18

Také další rodina, jejíž pomník je z roku 1858, je novoštítná, avšak dosti záhy, již roku 1495, dostala české a polské šlechtictví, jež bylo pro Říši rozšířeno roku 1530. Pochovaným je Dr. František Josef Mezler von Andelberg, c. k. rada, narozený 1787 a zemřelý 1858, jak již výše uvedeno **(17)**. Znak rodiny po polepšení, k němuž došlo roku 1561, se popisuje takto: ve štítě stříbrno-červeně polceném postava ženy se sepjatýma rukama ve splývavém šatu převrácených barev, s turbanem svinutým z červené a stříbrné pásky. Korunovaná turnajská přilbice s přikryvadly červeno-stříbrnými, klenotem jsou buvolí rohy na způsob trub, pravý stříbrný, levý červený[28]. Přestože kamenný znak je velmi poškozen zvětráním, je možno pod štítem rozeznat tři dekorace, jejichž nositelem byl pochovaný Dr. František Josef Mezler von Andelberg. Jde o rytířský kříž řádu Františka Josefa, zlatou Čestnou a záslužnou medaili a čestný kříž Hohenzollernského domácího řádu.

V životopisné zkratce nelze dostatečně vystihnout vynikající zásluhy Václava Michala Pešiny rytíře z Čechorodu, kanovníka svatovítského **(18)**. Narodil se v Novém Hradci roku 1782, studoval gymnasium v Hradci Králové, pak filosofii a theologii na universitě pražské, po vysvěcení na kněze byl roku 1807 kaplanem v Polné, tamtéž později administrátorem děkanství, pak farářem v Krucemburku v Čechách a v Blučině na Moravě, odkud odešel roku 1832 do Prahy, byv zvolen kanovníkem a českým kazatelem při hlavním chrámu sv. Víta. Jeho kariéra duchovního pak pokračovala hodností konsistorního rady a vrcholila pový-

šením na infulovaného kanovníka. Pešina byl neúnavným pracovníkem na poli edičním a spolkovém a nebylo téměř význačnějšího institutu vzdělávacího, dobročinného či humanitního, jehož by nebyl aktivním členem nebo alespoň podporovatelem. Sám též sepsal řadu drobnějších spisů nábožných a vzdělávacích, hlavní zásluhy však si vydobyl správou a redigováním tzv. dědictví Svatojánského, dále pak založením Jednoty pro dostavbu chrámu Svatovítského. U příležitosti 50 let kněžství byl kanovník Pešina vyznamenán roku 1857 od císaře řádem Železné koruny III. třídy a roku následujícího povýšen do stavu rytířského s erbem a predikátem připomínajícím slavného jmenovce ze století XVII. – českého dějepisce Jana Tomáše Pešinu z Čechorodu. V nobilitačním spisu se výslovně uvádějí zásluhy Pešinovy o obnovu chrámu sv. Víta, jakož i správa dědictví Svatojánského a ostatní humanitární i vzdělávací snahy obdarovaného. Bohužel se Pešina zahájení stavby nedočkal, zemřel již 7. května 1859 a pochován byl na Košířském hřbitově[29]. Na jeho hrobě spatřujeme následující znak: Štít se středním štítkem, který je opatřen rytířskou korunkou s 5 viditelnými perlami a je modrý se zlatou kotvou, hlavní štít černý se zlatým břevnem. Na přilbici s modro-zlatými přikryvadly v klenotu otevřená křídla modro-zlatě a zlato-modře dělená, mezi nimi jazyk sv. Jana Nepomuckého, nad ním pak do oblouku 5 hvězd. Vpravo nad štítem infule, vlevo berla.

Další pomník náleží rodině Josefa Weirettera šlechtice z Rechtfeldu, c. k. rady apelačního soudu **(19)**, který zemřel roku 1859 ve věku 80 let. Erb popisujeme takto: Zlatý štít s modrým klínem, provázeným po každé straně

jednou modrou hvězdou o 6 hrotech, na klínu nad zlatou hvězdou vztyčený meč, přes něj váhy. V klenotu rozevřená orlí křídla. Tinktury štítu jsou uvedeny podle šrafování, popis znaku v literatuře jsme nenalezli.

Důstojnická rodina Müllerů ze Sturmthalu **(20)**, nobilitovaná roku 1821, pochovala na Malostranském hřbitově dva mladé muže, patrně bratry Julia a Jana (v letech 1861 a 1864) a opatřila jejich sousedící hroby dvěma podobnými pomníky s týmž erbem: Štít zeleno-červeně polcen, vpředu na trávníku osm přirozeně zbarvených vedle sebe stojících palisád, nad nimi vzhůru obrácený stříbrný půlměsíc, vlevo stříbrný lev oběma tlapami držící tureckou dělovou kouli. Přikryvadla zeleno-stříbrná a červeno-stříbrná. Přilby a klenoty jsou v literatuře uváděny dvě[30], na popisované památce pouze jediná přilba bez klenotu.

Pouhých 5 dnů před uzavřením míru, který ukončil válku prusko-rakouskou, tedy 18. srpna 1866, zemřela Nina Singer von Wallmoor, rozená roku 1795 jako baronka z Helversenu **(21)**. Helversenové byli rodina původem lüneburská, roku 1602 jim bylo v Praze potvrzeno šlechtictví a téhož roku obdrželi český inkolát, v roce 1666 pak získali český stav svobodných pánů[31]. Zmíněná Nina se v roce 1819 provdala za c. k. důstojníka, naposledy podplukovníka Viléma Singera, jemuž byl šlechtický stav udělen teprve roku 1851[32]. Na pomníku spatřujeme alianční dvojici k sobě nakloněných štítů, nad štítem Singerů korunka šlechtická s 5 viditelnými perlami, nad štítem Helversenů baronská se 7 viditelný-

mi perlami. Znak Singerů se popisuje takto: štít čtvrcen, 1. a 4. pole modré, na zeleném trávníku ležící meč se zlatou rukojetí, po němž kráčí zlatý lev, ve 2. červeném poli stříbrná turnajská přilba s pěti bílými pštrosími pery, ve 3. červeném poli vyrůstá z poltící čáry obrněná paže, která drží turnajský dřevec. V červeném polceném štítě Helversenů je v pravé polovině z vnějšího okraje štítu vyrůstající obrněná paže, která drží dřevec se zelenou korouhví, v levé polovině stříbrná přilbice s pěti pavími pery. Srovnáme–li oba znaky a uvědomíme–li si stáří obou rodin, vysvítá zřejmě. že při udělení erbu Singerům byla figurami 2. a 3. pole učiněna narážka na příbuzenský vztah k urozenějším Helversenům. Nejde však o nějaké dědění erbu, Helversenové ostatně žili dále a měli hojné potomstvo a konec konců pole nejsou ani zcela totožná.

22

V časovém pořadí následuje hrob Eleonory svobodné paní de Fin, rozené hraběnky z Auerspergu **(22)**. Byla dcerou Františka Xavera hraběte z Auerspergu a Isabely rozené hraběnky Lažanské. Manželem pochované byl Jan Nepomucký baron de Fin, narozený roku 1800 a zemřelý roku 1887. Rodina de Fin byla původem italská z Bergama, okolo roku 1450 je připomínána jako patricijská v Terstu, v XVII. století sloužili potomci rodu v rakouském vojsku a roku 1643 získali rakouský stav svobodných pánů, český inkolát v panském stavu dosáhli roku 1743[33]. Vdovec, který dal patrně zhotovit pomník, opatřil jej pouze erbem své rodiny, i když aliance s hraběcím a v prvorozenské linii dokonce knížecím rodem Auerspergů byla pro de Finy jistě ctí. Erb de Finů je čtvrcen se středním štítkem, mezi 3. a 4. pole je vložena špice. Střední štítek zlatý s dvouhlavým korunovaným orlem, v 1. a 4. černém poli zlatý dvouocasý korunovaný lev ve skoku, obrácený ke středu štítu a držící v pravé tlapě jetelový list na stonku, ve 2. a 3. červeném poli stříbrné břevno doprovázené nahoře dvěma a dole jednou stříbrnou lilií, špice modrá se vzpřímenou stříbrnou kotvou. Nad štítem korunka svobodných pánů.

Rodina Bretschneiderů byla původem saská, v polovině XVIII. století se usídlila v Praze, nobilitován s predikátem von Rechttreu byl zemský advokát JUDr. Karel Bretschneider roku 1875[34] **(23)**. Tentýž je na Malostranském hřbitově pochován spolu s manželkou Karolinou. Nápis na pomníku udává, že byl knížecím arcibiskupským konsistoriálním radou a rytířem papežského řádu sv. Řehoře. Nad nápisovou deskou se v kruhovém medailonu spatřuje velmi silně poškozený erb, z něj se dá řádně rozpoznat pouze klenot. Podle literatury se erb popisuje takto: V modro-zlatě děleném štítě nahoře 4 zlaté hvězdy v postavení 1-3, dole černý orel. Přikryvadla modro-zlatá a černo-zlatá, klenotem liktorský svazek s červeným vázáním mezi rozevřenými orlími křídly, pravé modro-zlatě, levé zlato-černě dělené, pod štítem devisa „Quod faustum, justum et aequum".

Posledním pochovaným s erbovním motivem je Josef von Joanelli **(24)**, který byl knížecím arcibiskupským sekretářem a zemřel roku 1880. Ve stejném hrobě odpočívají příslušníci příbuzné rodiny Mládků. V literatuře se uvádí několik rodin se jménem Joanelli, ztotožnit však tento rod s některou z nich se nepodařilo. Znak se tedy popisuje podle dochované památky takto: V patě svisle šrafovaného (tedy červeného) štítu voda, po ní pluje loď se dvěma plavci, kteří stojí proti sobě a drží se za ruce, mezi nimi stožár lodi, na němž vlaje praporec. V klenotu z korunované přilbice vyrůstá postava lodníka, který v pravicí drží vztyčenou kotvu, levicí se opírá v bok.

25

26

Tím jsme vyčerpali všechny hroby s dochovanými erby na pomnících až na jedinou výjimku, kterou jsme učinili záměrně s ohledem na význam této památky pro celý hřbitov. Pomník Leopolda Leonarda hraběte z Thun–Hohensteinu, knížete–biskupa pasovského, je totiž vrcholnou ukázkou empiru v Čechách i architektonickou dominantou hřbitova na hlavním křížení cest. Pomník dal zhotovit prasynovec pohřbeného, Josef Matyáš hrabě Thun–Hohenstein, autorem návrhu byl Václav Prachner, v roce 1830 (tedy 4 roky po smrti biskupově) byl model zvětšen sochařem Zafoukem a odlit v hořovických slévárnách[35]. Dílo je působivé neobyčejnou monumentalitou pojetí, vypracováním detailu i vnitřním napětím ztvárněné osobnosti modlícího se biskupa na vysokém podstavci.

Leopold Leonard hrabě Thun–Hohenstein se narodil dne 17. dubna 1748 v Praze jako čtvrtý z celkem 5 synů hraběte Jana Josefa Antonína a jeho první manželky Marie Kristiny rozené princezny z Hohenzollern–Hechingen. Ze synů nejstarší František Josef obdržel majorát klášterecký, druhý Václav Josef děčínský, třetí Jan Nepomucký Josef choltický, následoval Leopold Leonard ve stavu duchovním a nejmladší Antonín ve službách vojenských. V době napoleonských válek, roku 1796, došlo v případě biskupství pasovského, podobně jako u všech ostatních duchovních knížectví, k sekularizaci, po níž se Thun–Hohenstein zřekl svého úřadu a odešel na odpočinek do Prahy, kde zakoupil usedlost Cibulku a sídlil tu v zámečku Tusculum až do konce svého života[36]. K občanstvu malostranskému měl velmi přívětivý vztah a umožňoval široké veřejnosti o nedělích a svátcích vstup do umělecky ztvárněného anglického parku okolo zámečku. Přispěl také hotovými penězi k obnově kostela sv. Trojice na popisovaném hřbitově. Když pak dne 22. října 1826 ve své vile skonal,

bylo jeho odchodu upřímně litováno. Při slavném pohřbu na košířský hřbitov byla jeho rakev nesena malostranskými měšťany.

Pomník nese na přední straně podstavce znak **(25)** duchovního hodnostáře: Ve stříbrné hlavě štítu se spatřuje doleva obrácený červený vlk ve skoku, což je pole biskupství pasovského, pod touto hlavou obecně známý rodový znak Thun–Hohensteinů se středním štítkem rodiny Caldes, 1. a 4. polem rodovým a 2. a 3. polem rodiny z Konigsbergu. Štít je ovinut palliem, za ním vystupuje latinský kříž s jetelovým zakončením ramen, vše položeno na knížecí plášť, který splývá z knížecího klobouku, od nějž vpravo vystupuje ven obrácená berla, vlevo meč. Na opačné zadní straně podstavce je umístěn rodový znak **(26)** Thun–Hohensteinů: Čtvrcený štít se středním štítkem, nad ním na hraběcí korunce tři přilbice s obecně známými klenoty, štít je nesen jednorožci s odvrácenými hlavami, vše položeno na knížecí plášť, který splývá z klobouku či koruny. Postupující devastaci je možno demonstrovat nejen zničením této koruny, nýbrž i skutečností, že proti roku 1980 chyběl již na jaře 1981 třapec na levé straně knížecího pláště.

Košířský hřbitov může ještě dnes vypovědět mnoho o světě XIX. století na Malé Straně, jehož pitoresknost obdivujeme mimo jiné četbou předních literátů jako Jana Nerudy nebo Jakuba Arbesa, světa nenávratně zmizelého, z nějž nám zůstaly jen sporé hmotné památky. Uchovat je příštím pokolením by mělo být povinností naší generace navzdory skutečnosti, že stále ještě měřítka hodnot nebývají příliš odlišná proti době počátku století, kdy podnikatelská zběsilost ohrozila hřbitov jako celek. Nepočetné obci heraldiků nezbývá, než být vděčnými tomu, že alespoň část památek se do dnešních dnů dochovala, a usilovat alespoň o pořízení kvalitní dokumentace mizejícího fondu poznatků z oboru nám nejbližšího.

DOSLOV

Malostranský hřbitov – ono poetické místo mezi hlučnými košířskými ulicemi s hojnou řadou heraldických památek – zaujal nás poprvé v roce 1980. Tehdy jsme také pořídili prvou fotodokumentaci a podnikli studium nápisů na pomnících i potřebné literatury. Na jaře 1981 jsme nahradili ještě některé méně zdařilé záběry novými snímky a vyhledali genealogické souvislosti pohřbených erbovních nositelů.

Výsledkem byla přednáška s ukázkami fotodokumentace, která byla proslovena nejprve na schůzce pobočky Heraldika České numismatické společnosti (21. dubna 1981) a po jejím příznivém ohlasu v rámci „Hovorů o Praze“ pro Klub za starou Prahu, jenž přednáškový cyklus pro milovníky pražských památek pořádá ve spolupráci s Obvodní knihovnou v Praze 5

(18. října 1982). Při přednáškách často vznášeli posluchači dotazy, zda nebude práce publikována. Vždy jsme odpovídali v tom smyslu, že eventuální zveřejnění je podmíněno možností reprodukovat fotografie, což není v silách pobočky Heraldika ČNS ani České heraldické a genealogické společnosti při museu v Jílovém u Prahy. Domnívajíce se, že o pragensii nebude u mimopražských heraldických a genealogických klubů zájem, měli jsme zato, že fotodokumentace i text přednášky skončí v naší soukromé heraldické sbírce. O to milejším překvapením byla velkorysá nabídka Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při DKP Vítkovice, umožňující prezentaci naší práce širšímu okruhu zájemců.

Na tomto místě považujeme za nutné uvést, že text přednášky nebyl nijak zásadně měněn, úprava pro tisk spočívala především v rozšíření o poznámkový aparát a v některých dílčích drobných doplňcích. Taktéž je třeba zdůraznit, že těžiště naší práce je v hodnotě dokumentární, nikoliv v rovině obecně badatelské. Začlenění pochovaných osob i popisy znaků vycházejí z běžné literatury a tudíž je možné, že převzaly určité nedostatky či omyly, jimiž bývá literatura zatížena. Vzhledem k aktuální potřebě seznamovat heraldickou veřejnost urychleně s mizejícím fondem památek jsme neváhali opomenout archivní studium pramenů, které by v rozsahu celého okruhu erbů a jejich nositelů bylo velice pracné a oddálilo by neúměrně publikaci. Pramenem nám byly především samotné funerální objekty s výskytem erbů v konkrétních podobách.

Netřeba se rozepisovat o tom, že erby na pomnících jsou vesměs nebarevné, ovšem říkává se, že není heraldiky bez tinktur, takže jsme u méně běžných znaků vždy doplňovali v popisech erbů jejich barevnost, pokud se nám ji podařilo z literatury zjistit. Na závěr tedy znovu vyjadřujeme naději, že čtenáři budou dostatečně shovívaví při posuzování naší práce a přijmou ji s porozuměním.

Poznámky

[1] Sís, V.: Olšany, Praha 1929, s. 40–41.
[2] Blažková, J.: Malostranský hřbitov v Košířích, edice Poklady národního umění, svazek 18., Praha 1940.
[3] Tamtéž.
[4] Kšára, B.: Malostranský hřbitov v Košířích, Časopis Rodopisné společnosti, Praha 1939 (r. 9), s. 10-15, 58-62, 85-100.
[5] Ottův slovník naučný (dále OSN), díl 26., Praha 1907, s. 1059.
[6] Tinktury doplněny podle Augusta Sedláčka: Českomoravská heraldika II. – část zvláštní, Praha 1925, s. 494.
[7] Ekert, F.: Posvátná místa královského hlavního města Prahy, svazek 1., díl 1., část prvá, Praha 1883, s. 104.

[8] Pod jménem Marie Josepha uvedena ve Wurzbachs biografisches Lexikon, Band LII – Stammtafel der Grafen von Waldstein.
[9] Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser. díl 19., Brno 1894, s. 30.
[10] Procházka, R.: Genealogisches Handbuch erloschener böhmischer Herrenstandsfamilien, Neustadt a. d Aisch 1973, s. 50.
[11] Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, r. 1913, s. 103.
[12] OSN, díl 4., Praha 1891, s. 643.
[13] Viz pozn. 11.
[14] OSN, díl 19., Praha 1902, s. 663.
[15] Při popisu 1. a 4. pole jsme záměrně vynechali tinktury, jelikož v této otázce není zcela jasno. Ve starším období, jakož i v době nové, bývá pole černé se zlatým břevnem, nad nímž jsou v 1. poli 3 zlaté lilie, ve 4. poli 3 stříbrné růže (takto popisuje znak m. j. Antonín Rybička: O erbích, pečetěch a znacích stavu kněžského v Čechách, Praha 1862. s. 127). Ačkoliv barevných vyobrazení znaků opatství není mnoho, převažují zpodobení nebarevná na pečetích apod., přesto se dá pro 2. polovinu XVIII. a 1. polovinu XIX. stol. doložit barevné pojednání odlišné, totiž ve zlatém poli červené břevno a v tomto břevnu v 1. poli 3 zlaté lilie, ve 4. poli 3 stříbrné růže. Takto užíval tinktury znaku opat František Michal Daller (1764–1777), totožné byly patrně také tinktury znaku Pfeifferova (opatem 1816–1834).
[16] Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser, r. 1900, s. 599, 607.
[17] OSN, díl 16., Praha 1900, s. 835.
[18] Johann Rudolf Meraviglia–Crivelli: Die Böhmische Adel, Siebmachers Wappenbuch IV. 9, Nürnberg 1886, s. 79, tab. 49.
[19] Sedláček, A.: Českomoravská heraldika II. – část zvláštní, Praha 1925, s. 554.
[20] Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser, r. 1877, s. 139.
[21] Thun-Hohenstein, J.: Beiträge zu unserer Familiengeschichte, Děčín 1925, Stammtafel XII/8.
[22] SDA Benešov u Prahy, fond VS Červený Hrádek, 173 (erbovní vývod Marie Františky ze Schirndingů).
[23] Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser, r. 1848, s. 166.
[24] Carl Alexander von Volborth: Heraldik aus aller Welt in Farben, Berlín 1973, s. 150.
[25] Viz pozn. 4.
[26] Viz pozn. 23, s. 201.
[27] Viz pozn. 23, s. 196.
[28] Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adels-geschlechter, díl 1., Brno 1870, s. 278.
[29] Riegerův Slovník naučný, díl VI., Praha 1867, s. 284-286.
[30] Viz pozn. 28, s. 296.
[31] Viz pozn. 23, s. 156.
[32] Genealogisches Taschenbuch der Ritter- und Adel-geschlechter, díl 2., Brno 1877, s. 659.
[33] Viz pozn. 23, s. 73.
[34] Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser, díl 8., Brno 1883, s. 73.
[35] Viz pozn. 2.
[36] OSN, díl 25., Praha 1906, s. 397-402.

27

28

29

30

31

V souvislosti s průzkumem hřbitova se Sdružení pro záchranu Malostranského hřbitova podařilo objevit několik dalších „erbovních“ náhrobků.

Předně byl nalezen náhrobek Tunklů z Brníčka **(1)**, který nebyl Mojmíru Chromému a Františku Kučerovi znám. Dále byly zjištěny náhrobky hrabat z Gaisrucku **(28)** (pohřbeni Mariana hraběnka z Gaisrucku, děkanka Tereziánského ústavu šlechtičen na Hradčanech, Jindřich hrabě z Gaisrucku, Jindřiška hraběnka z Gaisrucku), šlechticů z Heimerlů **(30)** (pohřbeni František šlechtic Heimerl, Vilém Jan šlechtic Heimerl), Schmidtů ze Sönbergu **(31)** (pohřbena Zdenka Schmidtová ze Sönbergu) a Matoušků rytířů z Benndorfu **(29)** (pohřbeni Josef Matoušek rytíř z Benndorfu a jeho syn Josef). Volně je připojena fotografie náhrobku hrabat z Trauttenbergu **(27)**, který byl Mojmíru Chromému a Františku Kučerovi znám, ale nijak jej nekomentují.

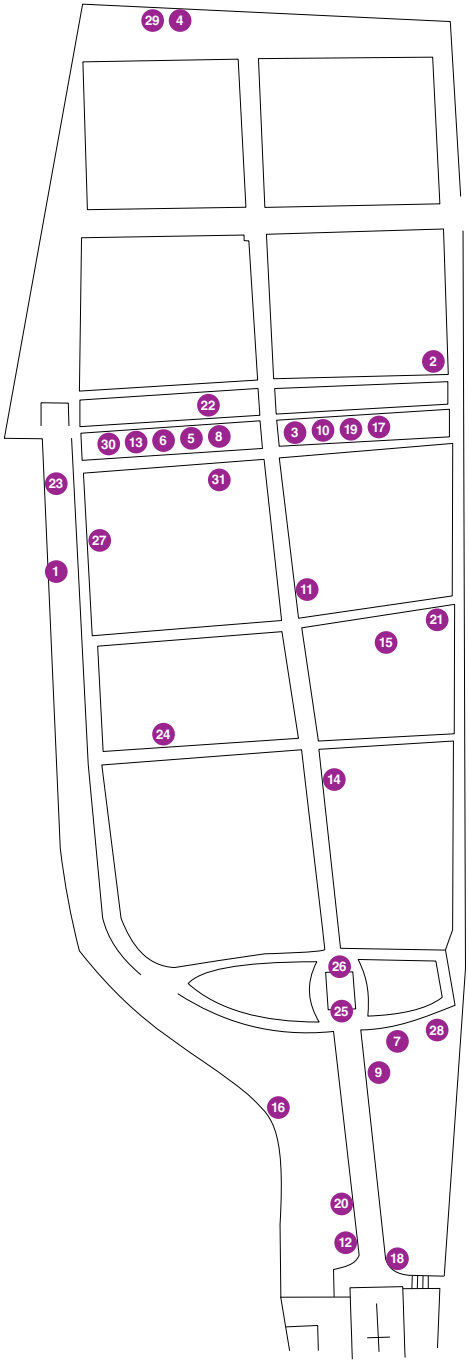

Seznam náhrobků na Malostranském hřbitově

1 Náhrobek Tunklů z Brníčka
2 Zmizelý znak na pomníku Paulini Puteani
3 Náhrobní deska Jana hraběte z Wrtby
4 Znak na pomníku Terezy hrab. z Kuenburgu
5 Náhrobek Žofie hraběnky z Waldstein-Wartenbergu
6 Náhrobek rodiny šlechticů Bauerů z Adelsbachu
7 Náhrobek rodiny svob. pánů Bretfeldů zu Kronenburg
8 Znak na pomníku Benedikta Jana Nepomuckého Pfeiffera, opata premonstrátského kláštera na Strahově
9 Náhrobek rodiny gen. mjr. Františka Marschalla von Bieberstein
10 Náhrobek rodiny Margeliků se znakovou aliancí Karla svob. pána Margelika a Anny, rozené Ottové z Ottlilienfeldu
11 Náhrobek rodiny svob. pánů von Godart
12 Náhrobek Arnoštky hrab. z Waldstein-Wartenbergu, rozené hrab. z Breunneru
13 Náhrobek hraběcí rodiny du Houx de Dombasle
14 Pomník Marie Komorowské, hraběnky d´Orowa-Liptowa, rozené svob. paní Hilprandtové von Ottenhausen
15 Náhrobek Ernestiny svob. paní von Koenigsbrunn
16 Náhrobek Jana Antonína svob. pána Karga von Bebenburg
17 Náhrobek Františka Josefa Mezlera von Andelberg
18 Náhrobek Václava Michala Pešiny rytíře z Čechorodu, infulovaného kanovníka kapituly svatovítské
19 Náhrobek rodiny Josefa Weirettera šlechtice von Rechtfeld
20 Náhrobek bratrů Müllerových ze Sturmthalu
21 Pomník Niny Singerové von Walmoor, rozené svob. paní von Helversen
22 Náhrobek Eleonory svob. paní de Fin, rozené hraběnky z Auerspergu
23 Náhrobek JUDr. Karla Bretschneidera von Rechttreu
24 Náhrobek Josefa von Joanelliho
25 Hodnostní znak na pomníku Leopolda Leonarda hrab. Thun-Hohensteina
26 Rodový znak na pomníku Leopolda Leonarda Thun-Hohensteina – biskupa pasovského
27 Zmizelý znak na pomníku rodiny svob. pánů z Trauttenbergu
28 Znak na náhrobku rodiny sester hrab. Gaisruckových
29 Zmizelý znak na náhrobní desce rodiny Matouškových z Benndorfu
30 Znak na náhrobku Viléma šl. Heimerla
31 Znak na náhrobku Sidonie Schmidtové ze Sönbergu

Resumé

Heraldische Denkmäler des Kleinseitner Friedhofs in Košíře

Die Autoren der Veröffentlichung aus dem Jahre 1981 hatten sich mit dieser Problematik seit 1980 befasst. Die Resultate ihrer Dokumentararbeiten und genealogischer Forschungen wurden auf der Sitzung der Zweigstelle Heraldik (Tschechische numismatische Gesellschaft) sowie bei einem Vortrag des Zyklus „Gespräche über Prag“ des Klubs für das Alte Prag am 18. Oktober 1982 der Öffentlichkeit präsentiert. Das wichtigste Ziel des Aufsatzes zum Zeitpunkt seiner Entstehung war eine Bestandsaufnahme des Friedhofs am Anfang der 80er Jahre des vorigen Jahrhunderts sowie ein Aufruf zur Rettung und zum Schutz dieses bedeutenden Ensembles von künstlerischen, kunsthistorischen und heraldisch-genealogischen Denkmälern inmitten der Hauptstadt Prag. Seit dieser Zeit hat der Friedhof eine ziemlich stürmische Zeit durchgemacht – nach 1989 kam es zu umfangreichen Verwüstungen, so daß viele wertvolle Denkmäler, die auf den Aufnahmen von den 80er Jahre noch aufrecht stehen und ziemlich intakt wirken, heutzutage meistens umgeworfen sind und auf der Erde liegen. Der Friedhof mußte am Ende für die Öffentlichkeit geschlossen werden. Vereinzelte Hilferufe, wie z.B. die Veröffentlichung des Herrn Jeroným Lány vom Jahre 1991, fanden kaum Widerhall. Diese ungünstige Lage hat sich erst in den letzten Jahren geändert.

Zur Einführung sollte man einige Worte zur Geschichte des Kleinseitner Friedhofs sagen: er wurde als Pestfriedhof im Jahr 1679 gegründet und während zweier Pestepidemien (1680 und 1713-1714) auch entsprechend genutzt. Nach der Josephinischen Reform wurde er im Jahre 1787 zur Hauptbegräbnisstätte für das linke Moldauufer eingeweiht. Am Anfang des 19. Jahrhunderts kam es jedoch zur stürmischen Entwicklung der Vorstadt Smíchov, und bald konnte der Friedhof den wachsenden Bedürfnissen der Umgebung nicht mehr entsprechen. Deswegen wurde er im Jahre 1862 erweitert. In den 80er Jahren des 19. Jahrhunderts befand sich der Friedhof, der ursprünglich inmitten von Weinbergen und Obstgärten lag, inmitten eines bebauten Gebiets, und man dachte daher aus hygienischen Gründen an seine Auflösung. Dies geschah definitiv im Jahre 1884, und der Regulationsplan von 1910 sah seine Nutzung für Bauzwecke vor. Die tschechische kulturelle Öffentlichkeit hat jedoch damals laut protestiert (an der Spitze mit dem Schriftsteller und Journalisten Jakub Arbes, dem Denkmalschützer Josef Emler und dem schon damals bestehenden Klub für das Alte Prag), und so wurde die alte Begräbnisstätte nicht nur erhalten, sondern später auch unter Denkmalschutz gestellt. Trotzdem ist es jedoch zu einer für den Friedhof ungünstigen Entwicklung gekommen – gleich zweimal, am Ende der 20er Jahre und am Anfang der 50er Jahre des 20. Jh., mußte der Friedhof der Erweiterung der Hauptader von Košíře, Plzeňská třída, weichen. Obwohl zweifellos Bemühungen spürbar waren, wenigstens die wertvollsten Denkmäler zu erhalten, sind doch viele Grabsteine samt ihren schmückenden Plastiken (Wappen) verloren gegangen. Etliche von ihnen wurden zum Hauptwege oder zu der Trennungsmauer übertragen. Da der Friedhof als eine Parkanlage lange der Öffentlichkeit frei zugänglich und daher ungeschützt blieb, wurden die Plastiken noch mehr beschädigt. Für den Friedhof bedeutete seine Schließung eigentlich seine Rettung.

Die Grabsteine, Grabmäler, Grabplatten, Epitaphe usw., stellen eine sehr wichtige Quelle heraldischer Informationen dar. Seit dem Mittelalter bis in die zweite Hälfte des 18. Jh. hinein waren die Begräbnisse an Kirchen und Friedhöfe in deren unmittelbarer Nähe gebunden. Nur in der Zeit der damals häufigen Pestepidemien war man wegen der Ansteckungsgefahr gezwungen, für die Begräbnisse die dazu besonders bestimmten Stellen außerhalb der Stadtgrenze zu verwenden. Das ist auch die Antwort auf die Frage, warum der Kleinseitner Friedhof so weit von der Kleinseite entfernt liegt. Die Verwendung herrlicher Grabmäler in den Kirchen war den Herrschern, den Mitgliedern ihrer Familien, den hohen Adeligen und der hohen Geistlichkeit vorbehalten. Der Kleinadel, das Patriziat, die geistlichen Personen niedrigeren Rangs verwendeten mehr oder weniger kostspielige Grabmäler, manchmal auch mit Epitaphen versehen, die sowohl innerhalb als auch außerhalb der Kirchen lagen. Für die einfachen Bürger waren nur die schlichten Kreuze, die um die Kirchen standen, bestimmt. In der Bezeichnung der Gräber kam in der älteren Zeit die ständische Hierarchie der damaligen Gesellschaft sehr stark zum Vorschein.

Das Alles hat sich im Laufe der Aufklärung und infolge der revolutionären Entwicklung geändert. Die Mitglieder des Beamten- und Offiziersadels, die aus wirtschaftlichen Gründen in den Städten lebten, verarmten, da sie nur auf ihre Gagen oder Gehälter angewiesen waren. Es blieb ihnen nicht viel übrig, um sich würdevoll zu repräsentieren. Viele Kleinadelige, die berechtigt waren, ein Wappen zu tragen, haben von diesem Recht nicht einmal Gebrauch gemacht. Die Bürgerschaft wurde dagegen immer reicher und verspürte immer stärkere Bedürfnisse, mit ihrem Reichtum zu prahlen.

Die Entstehungszeit der neuen Friedhöfe hat auch ihre Form und kunstgestalterische Gestalt vorbestimmt. Die vorwiegend herrschenden Kunststile waren damals Klassizismus, Empire, Romantik und Historismus. Die kulturhistorische Bedeutung des Friedhofs ist groß – da haben die Vertreter der Aufklärung des 18. Jahrhunderts, (Kaspar Roiko, Ignatz Cornova), Vertreter des Landespatriotismus und Freunde Bolzanos vom Anfang des 19. Jh. (Gebrüder Dittrich, Prof. August Zimmermann) sowie die Träger der tschechischen Wiedererweckungsbewegung (Karel Jaromír Erben, Maler František Hořčička) u. A. ihre letzte Ruhestätte gefunden. Soziologisch gesehen ist der Friedhof auch von Interesse, da hier neben den hohen Vertretern des Klerus (Bischof Thun-Hohenstein, der letzte Fürstbischof von Passau, Prager Weihbischof Tippmann, viele Chorherren, die Äbte des Strahov-Stifts,) Mitgliedern von adeligen Geschlechtern, der hohen Beamtenschaft und der höheren Offiziere auch einfache Leute aus dem Volk bestattet sind - Handwerker, Bettler und sogar Zöglinge der Hradschiner Irrenanstalt.

Diese einfachen Gräber sind natürlich längst verschwunden, doch in dem Aufsatz ist betont, daß der Zustand anderer, ursprünglich herrlich ausgestatteter Gräber auch recht unerfreulich ist. Im Vergleich mit dem Jahre 1939 (Verzeichnis der erhaltenen Gräber von Bedřich Kšára) waren anstatt von 38 mit Wappen versehenen Gräbern am Anfang der 80er Jahre lediglich 23 Gräber mit Wappen vorhanden (heute sind es noch weniger).

Der Aufsatz behandelt einzelne mit Wappen versehene Grabsteine chronologisch, abhängig von ihrer Entstehungszeit. Einzelne Gräber sind auf einer Karte dargestellt, die wir neu, im Einklang mit dem heutigen Stand, erstellt haben. Als ältestes erhaltenes Grabmal wird die Grabtafel von Johann Graf von Wrtba und Janowitz (Nr.3) aus dem Jahre 1788

bezeichnet. Sie muß wohl bald nach der Einweihung des Friedhofs (1787) entstanden sein. Die Familie Wrtba gehörte zu den ältesten adeligen Familien Böhmens. Danach folgt die Grabplatte der Theresia Gräfin von Kienburg, die 1805 mit 17 Jahren gestorben ist (Nr. 4). Zu den wertvollsten Kunstwerken des Friedhofs zählt die Plastik der Sophia Gräfin von Wallenstein-Wartenberg, Dechantin der Theresianischen Anstalt für adelige Damen auf dem Hradschin (Nr. 5). Sie verstarb im Jahre 1818. Das Wappen der Waldstein-Wartenberg ist gut erhalten, da das Grabmal vor zwei Jahren restauriert wurde. Die Waldstein haben im Jahre 1758 das Recht erhalten, ihrem Familienwappen noch das Wappen und den Namen des erloschenen Geschlechts der Herrn von Wartenberg anzuschließen. Interessant ist ebenfalls das Wappen der Familie von Bauer und Adelsbach (Nr. 6). MUDr. Josef Heinrich Bauer, gebürtig aus Würzburg, Dechant der Prager Universität, wurde im Jahr 1793 nobilitiert. Das Grabmal gehört der Familie seines Sohnes Wenzel, der als Kleinseitner Arzt tätig und Träger mehrerer ausländischer Auszeichnungen war. Auf dem Wappen sehen wir das sog. „sprechende Zeichen" – einen Bauer. Bemerkenswert ist das Grab der Freiherren von Bretfeld und Kronenburg (Nr. 7), das für Anton (1768-1830) und Josef (1796-1834) Bretfeld von Konenburg bestimmt war. Zu dieser Familie gehörte auch der berühmte Franz Josef Freiherr von Bretfeld-Kronenburg, der zu den Prager Bekannten Mozarts zählte, mehrmaliger Rektor der Prager Universität. Von den geistlichen Personen ist das Grabmal von Benedikt Johann Nepomuk Pfeiffer (1783-1834), Nr.8 hervorzuheben, des Abts des Prämonstratenser Stifts Strahov. Das Wappenschild vom Stift Strahov ist hier mit dem persönlichen Wappen des Verstorbenen verbunden. Die Militärpersonen waren auf dem Friedhof durch Generalmajor Franz Marschall von Bieberstein (1760-1835), Nr. 9 vertreten. Er gehörte dem alten Reichsadel an. Das schöne Denkmal mit den Kriegstrophäen und einem Familienwappen ist ein Werk der Familie Platzer. Ein anderes interessantes Grabmal trägt das Allianzwappen der Familien Margelik und Otto von Ottlilienfeld (Nr. 10). Karl Margelik wurde als Gubernialrat und hoher Staatsbeamter nobilitiert. Der letzte in diesem Grabe Bestattete war zugleich das letzte Mitglied dieser adeligen Familie, Karl Freiherr von Margelik, ebenfalls Staatsbeamter, der jedoch eher als deutscher Dichter und Übersetzer der tschechischen Poesie bekannt geworden ist.

An dem Hauptweg steht das schöne Grabmal der Familie Godart (Nr. 11). August von Godart war Oberst und Landeskommandant von Böhmen (+1849). Erst in diesem Jahre wurde eine Tafel entdeckt, die beweist, dass mit ihnen auch ihre Verwandte Wiktorine von Godart die letzte Ruhe fand. Die Familie Waldstein-Wartenberg ist auf dem Kleinseitner Friedhof noch durch ihr anderes Mitglied vertreten – Ernestine Susanne Gräfin von Waldstein-Wartenberg, geb. Gräfin von Breunner (Nr. 12). Die Familie Breunner gehörte zu den sehr alten adeligen Familien aus der Steiermark und wurde bereits um 1200 erwähnt. Der nach 1989 umgeworfene Grabstein wurde im Jänner 2013 von der Friedhofsverwaltung wieder aufgerichtet, so dass man das schöne Allianzwappen erneut bewundern kann. Nach der französischen Revolution kamen auch viele Emigranten nach Böhmen – dazu zählte z.B. auch die Familie du Houx de Dombasle (Nr. 13). Karl du Houx de Dombasle, k. k. Kammerherr und Major a. D., liegt hier mit seiner Gemahlin Elisabeth und der befreundeten Familie Zdeborsky begraben. Interessant ist auch das Grab der Maria Gräfin Komorowska d´Orlowa-Liptowa (Nr. 14). Sie stammte aus der Familie des Freiherrn Hildebrandt von Ottenhausen, die

zum alten Tiroler Adel gezählt wurde, und verstarb im Alter von 39 Jahren im Jahr 1852. Die Familie Primsch, bekannt durch ihr Gut unter dem Adelsprädikat „von Koenigsbrunn“ in der Steiermark, ist hier durch Ernestine Freifrau von Koenigsbrunn vertreten (Nr. 15). Sie ist im Jahre 1854 mit 21 Jahren verstorben. Chronologisch gesehen folgt darauf das Grabmal von Johann Anton Karg (evtl. Karl?) Freiherr von Bebenburg, kaiserlicher Rat (Nr. 16). Er lebte in den Jahren 1790-1857. Die Familie stammte aus Regensburg und wurde 1615 in den Adelstand erhoben. Aus der Adelsfamilie Bebenburg stammte ein berühmter Militärkommandant im I. Weltkrieg. Zum „alten Adel“ gehörte die Familie Mezler von Andelberg (Nr. 17). Ihr bedeutendstes Mitglied war der kaiserliche Rat Franz Josef (1787-1858). Unter dem Wappenschild gibt es Darstellungen von den drei Dekorationen, derer Träger der Verstorbene war: Ritterkreuz des Franz Joseph Ordens, goldene Ehren-und Verdienstmedaille und das Ehrenkreuz des Hohenzollerner Hausordens. Zu den verdienstvollsten Persönlichkeiten des gesamten Friedhofs zählt der Chorherr von St.Veit, Václav Michal Pěšina von Čechorod (Nr. 18). Im Jahre 1792 im heutigen Hradec Králové geboren, wurde er im Jahre 1832 zum Chorherrn des Metropolitankapitels gewählt. Er war zweiter Direktor des Verlagshauses Svatojánské dědictví (St.-Wenzels Erbe) mit dem Hauptziel, preiswerte und gute Bücher in tschechischer Sprache herauszugeben. Sein Hauptverdienst ist jedoch die Gründung des Vereins zur baulichen Vollendung der St.-Veits-Kathedrale in Prag. Er wurde für seine Verdienste von Kaiser Franz Joseph I. in den Adelstand erhoben, wobei er das Prädikat seines Ideenvorgängers, Johann Thomas Pešina von Čechorod, wählte. Ein weiteres Denkmal gehört der Familie des kaiserlichen Appelationsgerichtsrats Josef Weiretter Edler von Rechtfeld (Nr. 19), der im Jahr 1859 verstarb. Die Gebrüder Müller von Sturmthal, Julius (+1861) und Johann (+1864), beide Nr. 20, waren Offiziere, die aus einer im Jahre 1821 nobilitierten Familie stammten. Ein schönes Denkmal aus rot-weißem Stein hat Nina Singer von Wallmoor (Nr. 21), geb. Baronin von Helversen. Ihre Familie stammte aus Lüneburg und bekam das böhmische Inkolat (Zugehörigkeit zum böhmischen Adelsstand) im Jahre 1602. Nina (+1866) heiratete 1819 Wilhelm Singer, der erst 1851 in den Adelsstand erhoben wurde. Am Grabmal gibt es ein Allianzwappen beider Geschlechter. In der Zeitfolge kommt das Grabmal der Eleonore Freifrau de Fin, geb. Gräfin von Auersperg (Nr. 22). Sie kam als Tochter des Grafen Franz Xaver von Auersperg und Isabella geb. Lažanský von Buggau zur Welt. Eleonora heiratete Johann Nepomuk Baron de Fin (1800-1887), dessen Familie aus Italien stammte.

Anschließend kommt die Familie Bretschneider (Nr. 23). Nobilitiert wurde der Landesadvokat JUDr. Karl Bretschneider (im Jahre 1875), der auf dem Friedhof mit seiner Frau Karoline begraben ist. Der letzte erwähnte Begrabene mit dem Wappen auf seinem Grabstein ist Joseph von Joanelli (Nr. 24), der als fürstlich-erzbischöflicher Sekretär tätig war (+1880).

Eine ganz besondere Stellung nimmt bei dem Autor das schönste und kunsthistorisch bedeutendste Denkmal des ganzen Friedhofs ein – des letzten Fürst - Bischofs von Passau Leopold Leonhard von Thun-Hohenstein (+1826). Bei diesem Denkmal handelt es sich um ein Spitzenwerk des böhmischen Empire-Stils und um die architektonische Dominante des Friedhofs. Das Denkmal steht an der Kreuzung der Hauptwege. Den Anlaß zur Errichtung des Denkmals gab der Großneffe des Verstorbenen, Josef Matthias Graf von Thun-Hohenstein. Urheber des Entwurfs war der Maler Josef Bergler, das Modell stammt vom Bildhauer

Josef Práchner. Vier Jahre nach dem Tode des Bischofs (1830) wurde das Modell vom Modelleur Zafouk vergrößert und in den Eisengießereien von Hořovice gegossen. An diesem herrlichen Denkmal gibt es gleich zwei Wappen – vorne (Nr. 25) das Wappen des Bistums Passau, hinten (Nr. 26) das Familienwappen der Thun-Hohenstein.

Die Autoren der ursprünglichen Publikation haben die traurige Tatsache erwähnt, daß von vielen einstigen Wappen lediglich freie Flächen übriggeblieben sind – dies es der Fall bei dem Grabmal Pauline von Puteanis (Nr. 2) oder des St.-Wenzel-Ritters Emanuel Graf von Trauttenberg und seiner Gemahlin geb. von Rayhof (Nr. 27).

Im Laufe der neuen Bestandsaufnahme ist es uns gelungen, noch drei weitere Wappenfamilien zu finden, die in der ursprünglichen Veröffentlichung nicht erwähnt wurden– es handelt sich um das Grabmal der Gräfinnen von Gaisruck (Nr. 28), das Grabmal des Wilhelm von Heimerl (Nr. 30), aus einer Offizierfamilie stammend sowie um das Grab der Sidonia Schmidt Freifrau von Sönberg (Nr. 31). Ein Wappen befand sich einst auch an der Grabplatte der Offiziersfamilie Mattauschek von Benndorf (Nr. 29)

Was die alten böhmischen Geschlechter betrifft, haben wir vor Kurzem auch das Denkmal der uralten Familie Tunkl von Brünnles und Hohenstadt entdeckt eines schlesisch- mährischen Adelsgeschlechts, das ab dem 16. Jahrhundert auch in Böhmen vertreten war (Nr. 1). Die Autoren der Veröffentlichung von 1981 hatten es für endgültig verloren gehalten. Leider wurde das Wappen aus dem Grabstein herausgebrochen.

In der letzten Zeit bemüht sich die neu gegründete Bürgervereinigung, die eine volle Unterstützung und das Verständnis der Prager Friedhofsverwaltung (Správa pražských hřbitovů) und des Standesamtes Prag 5 genießt, um die Rettung des Kleinseitner Friedhofs, sowie um die teilweise Öffnung des Friedhofs für die Öffentlichkeit, damit die Bürger Prags die Möglichkeit haben, diese Meisterwerke der Grabplastik zu bewundern. Es ist sogar gelungen, einige bedrohte Plastiken restaurieren zu lassen (z. B. das bereits erwähnte Grabmal der Sophie von Wallenstein-Wartenberg).

Gabriela Kalinová

Kudy na Malostranský hřbitov

Metrem po trase B do stanice Anděl, odtud tramvají č. 4, 7, 9 nebo 10 do zastávky Bertramka, která se nachází přímo u Malostranského hřbitova.

SDRUŽENÍ PRO ZÁCHRANU MALOSTRANSKÉHO HŘBITOVA

PRAHA 5